

Milavčeve orgle v ljubljanski stolnici

Sedanjo stolno cerkev sv. Nikolaja v Ljubljani je načrtoval jezuitski arhitekt Andrea Pozzo (1642–1709). Zidali so jo v letih 1701–1706, slovesno pa je bila posvečena v nedeljo, 8. maja 1707. Leta 1841 je cerkev dobila kupolo, katere izgradnjo je vodil Matej Medved iz Cerkelj. Notranjost je bila popolnoma prenovljena leta 1859, ko so med drugim popravili tudi orgle. Ob 200-letnici postavitve pa je ljubljanska stolnica dobila nova okna, klopi in Milavčeve orgle v starih baročnih omarah.

Igralniški orgel v ljubljanski stolnici. Foto: Luka Posavec

Kulturno dogajanje in umetnost v stolni cerkvi v Ljubljani odraža način razmišljanja in razumevanja pestre zgodovine širšega evropskega prostora. Navzočnost umetnikov tedanjega časa nas spremlja tudi skozi orgelsko umetnost, ki ji lahko po arhivskih podatkih sledimo vse v 15. stoletje. Kolikor je doslej znane, predstavlja orgelski rog na ljubljanskem gradu, ki je bil pred letom 1611 na stolnem zvoniku in je naslikan na mestni panorami Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693), v Sloveniji najstarejšo upodobitev »orgel«, ki so izpričano obstajale. Tako pred barokizacijo kot tudi po njej in slovesni posvetitvi nove stolnice zasledimo dvoje orgel na stranskih korih. Z njihovo zgodovino sta se zavzeto ukvarjala Josip Smrekar (1842–1910) in Franc Kimovec (1878–1964).

Okoli leta 1730 je bil na zahodni steni na marmornatih stebrih dozidan pevski kor, na katerega je leta 1734 orgle postavil Janez Frančišek Janeček (ok. 1697–1778). V treh omarah so imele 22 oziroma 23 registrov, razdeljenih na dva manuala in pedal. Več o Janečkovih orglah izvemo iz dveh opisov orglarja Frančiška Ksaverja Križmana (1726–1795), ki je leta 1762 na stolni kor postavil enomanualne orgle v italijanskem slogu z 32 registri. Pri tem je povečal srednjo omaro, v kateri je bil prej pozitiv. Tako so orgle dobile 16-čveljsko pročelje. Že leta 1780 je ljubljanski orglar Janez Jurij Eisel (1708?–1780) poslal na ljubljanski ordinariat ponudbo za nove orgle, ki jih je imel namen izdelati po dokončanju orgel pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Žal je pred tem umrl. Njegovo delavnico je prevzel Jožef Kučera (1755–1826) in leta 1781 izdelal

orgle za ljubljansko stolnico (II/25). Johann Gottfried Kunath (1787–pred 1859) je leta 1830 predstavil srednjo omaro proti steni in pri tem na novo izdelal sprednji, zadnji in spodnji del. Prav tako je ojačal in popravil stranski omari, v kateri je postavil nove orgle (II/32), ki jih je nato leta 1860 povečal in temeljiteje predelal Ferdinand Malahovski (1813–1887). To so bile največje slovenske orgle do takrat, na dveh manualih in pedalu so imele 34 registrov. Na stolnem koru so ostale vse do leta 1911, ko je Ivan Milavec (1874–1915) postavil nove orgle.

V letu 1906 je Jožef Smrekar v osmih številkah *Cerkvenega glasbenika* objavil *Spomenico o orglah ljubljanske stolnice*. Na tem mestu je potrebno poudariti, da govorimo o enem od najpomembnejših zapisov v slovenski organologiji. Jožef Smrekar dosledno opiše do tedaj znano zgodovino orgel ljubljanske stolnice, njihovo problematiko ter gradbene pomanjkljivosti stolnega kora. Primerja prostornine večjih cerkva s številom registrov, ki jih imajo orgle po svetu. Razpravlja o potrebni oziroma minimalni kvadraturi, ki jo potrebuje posamezen register. Prav tako izpostavi splošno pomanjkanje prostora. Temu sledi razprava o raznolikih možnostih dobave sape ter tedanji novosti v našem prostoru, električnem ventilatorju. Predstavi svoj predlog dispozicije, menzuriranja posameznih registrov in njihovo intonacijo. Dotakne se problematike sapnih pritiskov in njihovega vpliva na zvočnost instrumenta. Razpravo o materialih, trakturi in sistemu sapnic novih orgel obelodani v zaključku in postavi vprašanje o izbiri in kompetencah orglarja, ki mu bo zaupana izdelava

orgel. Odlika in globina organološkega znanja, ki ga izkaže Josip Smrekar, je zavidljiva tudi z vidika današnjih dni. Razumevanje, pregled in vpogled v izdelovanje, problematiko in razvoj orgelske umetnosti tedanjega časa kažeta na človeka, ki je poleg branja teoretičnih knjig razumel realnost.

Leta 1911 je Ivan Milavec v stare baročne omarke kot svoje 26. in hkrati največje delo postavil orgle z 52 registri na treh manualih in pedalu. Dokaj uspešno se je spopadel z vlago na stolnem koru, s preperelostjo starih baročnih omar, o katerih je že leta 1867 poročal Franc Goršič (1836–1898), in s pomanjkanjem prostora. Nove orgle so blagoslovili v nedeljo, 11. februarja 1912, kolavdacija pa je sledila v sredo, 14. februarja 1912. Iz dveh uradnih poročil p. Hugolina Sattnerja (1851–1934) in Franja Dugana (1874–1948) izvemo o pohvalah in kritikah, ki jih je prejel novo izdelani inštrument. Posebno so bili pohvaljeni intonacija, pnevmatični sistem, velikost sapnih kanalov in tihost novega električnega ventilatorja. Med kritikami pa izstopa predvsem komentar, da je pedala zvočno premalo in je preveč zaprt v stranskih orgelskih omarah. Zadnji pisni podatek o vzdrževalnih delih na stolnih orglah zasledimo v *Cerkvenem glasbeniku* leta 1931 (CG 1931-3/4, str. 57–59), ko so orgle temeljito izprašili, očistili in uglasili. Delo je izvršil orglarski mojster Franc Jenko (1894–1968).

V maju 2021 so se ponovno obudili pogovori o obnovi Milavčevih orgel v ljubljanski stolnici. S tem namenom je bil opravljen štiridnevni podrobnejši ogled in izdelana dokumentacija o spe-

cifikacijah in stanju inštrumenta, katere avtorja sva Luka Posavec in Aleš Razpotnik. Pridobljene podatke sva predstavila na sestanku za obnovo orgel v sredo, 26. maja 2021, ki ga je vodil stolni organist Gregor Klančič. Ugotovila sva, da se od leta 1911 v literaturi delno napačno navaja dispozicija orgel. Stanje inštrumenta je resno in zahteva preiščeno obnovo. Zavedati se razsežnosti, odgovornosti in pomena samokritičnosti pri načrtovanju obnove je prvi korak v zeleno prihodnost. S tem namenom je bila sprejeta odločitev, da je po vzoru projektov Göteborg Organ Art Centra (GOArt) stolne orgle treba natančno analizirati in dokumentirati. Po dvomesečni pripravi na nadaljnjo dokumentiranje orgel so se v mesecu avgustu 2021 pričela dela, ki so trajala do sredine meseca septembra: podrobno fotografiranje, meritev piščalnih menzur, mehovja, sapnic, igralnika, orgelskih omar in snemanje zvoka orgel. Nastavili so se senzorji za nadzor temperature in vlažnosti prostora. Pomembna novost je t. i. dnevnik orgel, v katerega se sproti vpisujejo okvare inštrumenta.

Projekt obnove stolnih orgel bo dolga pot odkrivanja pomena lastne orgelske kulture. A velikokrat nam lahko kup ruševin pove več kot novogradnja. Stolne orgle so tako rekoč nedotaknjen zvočno-tehnični biser slovenske pozne romantike, pomemben tudi za širšo evropsko javnost. Z leti ljudje pridobivamo znanje, izkušnje in modrosti, ki jih lahko delimo drug z drugim. Medsebojno sodelovanje je ključ, da izrečene besede v prihodnosti ne bodo odzvanjale v prazno.

Dispozicija	I. manual (C–g ³) 85 mm VS*	II. manual (C–g ³) 75 mm VS*	III. manual (C–g ³) 65 mm VS*	Pedal (C–f ³) 74 mm VS
	Principal 16'	Burdon 16'	Violinski principal 8'	Kontravilon 32'
	Burdon 16' (iz II. man.)	Flavtni principal 8'	Burdonček 8'	Principalbas 16'
	Principal 8'	Salicional 8'	Flauto amabile 8'	Subbas 16'
	Burdon 8'	Dolce 8'	Eolina 8' (iz Kv 32')	Violon 16' (iz Kv 32')
	Rog 8'	Cevna flavta 8'	Vox coelestis 8'	Salicet 16' (komb. s Sal 8' na II. man.)
	Gamba 8'	Dunajska flavta 8'	Dolce 4'	Ljubki bas 16'
	Harmonična flavta 8'	Praestant 4'	Flavta 4'	Oktavbas 8'
	Harmonika 8'	Viola 4'	Harmonia aethera III–IV 2 2/3'	Cello 8'
	Kvintaten 8'	Flauto traverso 4'	Oboa 8'	Burdon 8' (iz Sb 16')
	Oktava 4'	Kvinta 2 2/3'		Flavta 4'
	Salicet 4'	Flavtica 2'		Pozavna 16' (iz Poz 8')
	Cevna flavta 4'	Terca 1 3/5'		Pozavna 8'
	Kvinta 2 2/3'	Mikstura IV 2 2/3'		
	Superoktava 2'	Klarinet 8'		
	Kornet IV–VI 8'			
	Mikstura IV–VI 2 2/3'			
	Trobenta 8'			
	Zveze: II-I, III-I, III-II, Super II-I, Sub II-I, Super III-II, Sub III-II, Super I, Super II, Super III, I-Ped, II-Ped, III-Ped			
Zbirniki: Piano, Mezzoforte, Forte, Tutti, Tutti I, Tutti II, Tutti III, Godala, Flavte, Jezičniki, poljubna kombinacija, generalni crescendo, pedalni avtomat, I. manual proč				
Uglasitev: a ¹ = 435,5 Hz pri 16,5 °C; pnevmatska igralna in registrska traktura, sapnice na stožce				

* – izvimi sapni pritiski, kot so zabeleženi v virih

ORGLE V STOLNICI SV. NIKOLAJA V LJUBLJANI

Ivan Milavec (1911, op. 26)

Foto: Aleš Razpotnik

www.druzina.si

cena: 6,50 €